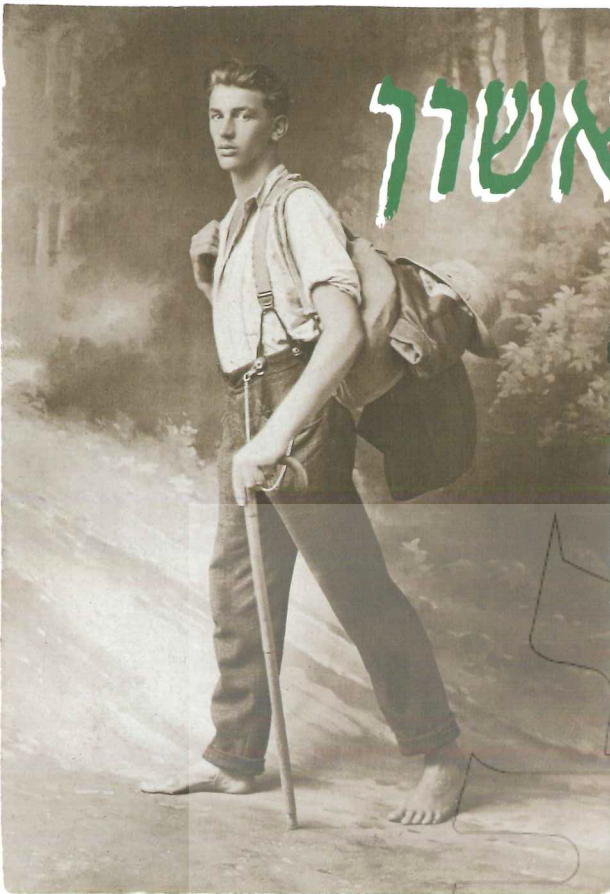

ה"מתנדב" הר אשור

מוקי צור ושם טוב לויסון

פרנץ בראשית הטיול

ארבעה צעירים

הולנדים יוצאים

ב-1911 למסע

סביב העולם.

אחד מהם, פרנץ

ון דר הורן,

נשבה בקסמיה

של פלסטינה

ונותר כאן

לדעתי כי פרנץ ון דר הורן היה הולנדי וכי בנה במו ידיו את המדרגות למפלי "התנור" שבגליל העליון. הוא היה גבה קומה, בעל חזות מרשימה, ג'נטלמן שהיה לחקלאי מומחה. ידעתי כי ביתו במטולה נמחק כבר מזמן וכי בני משפחתו עמנו בארץ. גם ידעתי כי השתייך לקבוצת תמהוונים שיצאה מהולנד להסתובב בעולם, ומשהגיעו בני החבורה אחרי מסע בבירות אירופה לחוות מגדל הצעירה והתוססת ב-1913, הם פגשו את קבוצת מגדל. מעיסוקי בחקירת הקבוצה נודע לי על אודותיו, והוא היה בעבורי מדד להערכת הכריזמה שהקרינה הקבוצה. ההורה הסוערת שקיבלה את פניו, ים כנרת וחלום הקומונה וחברת הקבוצה רבקה יצקר – כל אלה הילכו קסם על פרנץ וגרמו לו להישאר בארץ.

במוזיאון בתל חי נותרו כמה מכלי הבית שלו, ומכתביו פזורים בארכיון מטולה, בגגן של משפחת צבי שיץ ואשתו רבקה יצקר ובקרב בני המשפחה ברחבי הארץ. לפני זמן מה התקשר אליי מורה דרך יוצא הולנד, שם טוב (סלי) לויסון שמו, בזמן ביקור במוזיאון בתל חי. הוא גילה שם את כליו של פרנץ ורצה לדעת אם מישהו יודע עליו משהו. "אראה לך מספר מסמכים שאינך מכיר", אמר לי. הוא הביא עמו תרמיל גדול, מתוכו נשרו מסמכים ותצלומים שהיו לי חדשים בתכלית. המסמכים היו כתובים הולנדית. מתברר ששם טוב ביקר בהולנד לפני כשלוש שנים ורכש בשוק ספרים משומשים בהרלאם כמה ספרים שעוסקים במסעות לארץ ישראל, ובהם גם ספר קטן בהולנדית שראה אור ב-1918 ושמו "הייתי פועל יומי בארץ בקודש". מחברו, אברהם מוסל, היה יהודי, ונמנה עם חבורה שהחליטה להקיף את העולם בגלל במשך שמונה שנים. המידע שנשאב מספר זה וממסמכים שנאספו לאחר גילויו הוצלב עם הידוע לנו, והוא הבסיס לכתוב בשורות הבאות.

המסע

בשנת 1911 ניכרה תסיסה בקרב צעירי אירופה ורבים מהם התמכרו לחיפושים. בהם היו ארבעה עיתונאים צעירים: אברהם מוסל, פרנץ ון דר הורן, גרארד פרפורס ומאריה שוורץ, צמחונים, פציפיסטים ודוברי אספרנטו. הם החליטו לעשות מסע רגלי בעולם, החלו את דרכם בהולנד ועברו בגרמניה, שווייץ, איטליה, אוסטריה, הונגריה, רומניה, טורקיה, מצרים, לבנון, סוריה, מצרים וארץ ישראל. בכל מקום שהגיעו אליו הרצו על טבעונות ואספרנטו, והיו מדפיסים מהדורה חדשה של גלויה שעליה הופיע צילום החבורה ופירוט מצעה בכמה שפות, כולל שפת המקום. בהגיעם לפלסטינה הם החליטו לעשות פסק זמן במסעם

ולעבוד כפועלים במושבות כדי לחוות את הנעשה בארץ. בהקדמה לספרו כותב מוסל:

לא את ההיסטוריה, לא את המשמעות הדתית וגם לא את טבע הארץ והעם באתי לתאר... ספרון זה מספר רק את סיפור חיי הפועלים בפלסטינה העכשווית. וכמו שהמחבר שעבד וחי בקרב העם קיבל תמונה בהירה יותר של המציאות, כך גם הקורא יבין אותה טוב יותר לאחר קריאתו.

מתוך המסמכים מתברר כי בני החבורה העריכו ש-25 אחוז מהפועלים העבריים הם צמחונים בעלי הכרה, ועוד רבים צמחונים מאונס. הסיפורים מתעדים את ראשית ההתנגשות הפוליטית בין יהודים לערבים.

החיידק הציוני המפעם בספרו ובציוריו של מוסל היהודי לא מנע ממנו לחזור להולנד עם שני חבריו, אך לא הרפה מפרנץ. פרנץ לא היה מאוהדי האימפריה העותמאנית וניסה לשכנע את הפועלים לבל יתעתמנו. הוא התגורר בבאר יעקב בבית משפחת יצקר, ולמרות היותו הולנדי ופציפיסט נחשד כנראה בריגול והיה מועמד לגירוש מן הארץ. פרנץ נפרד מאמא יצקר ומבנותיה, אך לא היה מסוגל לבצע את שהחליט. הוא ירד מהאנייה ושב נבוך לבאר יעקב. אהבתו לרבקה יצקר לא הניחה לו. באותה עת עדיין הייתה רבקה רווקה ולא הבטיחה לו דבר. גם לאחר שנישאה שררה ביניהם ידידות מופלאה רבת שנים.

הקשרים בין רביעיית הנוודים לא נותקו. שניים מהחבורה, מאריה וגרארד, התחתנו. מוסל התחתן עם הולנדית. גילוי

ספרו של מוסל הביא לחשיפת מאות מכתבים שכתבו בני החבורה בקרב בני משפחותיהם. גם בארכיון התנועה הסוציאליסטית באמסטרדם נותרו עדויות רבות לקשרים בתוך החבורה.

גיהינום בפלסטינה

אחד המכתבים שהגיע למוסל מעיד כי פרנץ היה מעורב במאורעות תל חי.

ראש פינה, 2 באוקטובר 1920

אתה רוצה לדעת מה המצב פה בפלסטינה? גיהינום. האוכלוסייה הערבית במצב רוח של כמיהה לחופש כמו באירופה. יש כאן המון אנאלפביתי שמוסת על ידי כמה דוברים... כנופיית רוצחים, צבועים ונוודים, רוצחים והורסים את היפה בעבודות השלום, חוות פועלים. הם הרסו את השדות שלנו, חיסלו את טובי חברינו...

שלושה חודשים החזקנו מעמד והגנו על המושבה הקומוניסטית שלנו בדם ויזע. השארנו שמונה מבחורינו הטובים ביותר במטולה, ביניהם שתי בחורות שנהרגו מרימון. שלושה ימים ושלושה לילות היינו מנותקים לגמרי, ללא לחם וללא מים ראויים לשתייה. אכלנו חומוס... החלטנו לעבוד או למות פה בשדותינו...

נשארנו שלוש ושניים בחורים, עד הרגע האחרון... מחקו לגמרי את ביתנו ברימונים ותותח גרמני. ירינו מכות אש מהירות מרובינו על הבדואים הקרובים ביותר כדי שנחזיק מעמד על ההר הקרח קרוב למטולה...

לאחר שרבקה יצקך נישאה לצבי שץ, נשא פרנץ לאישה את צילה, אחותה של יהודית הורביץ מאנשי "השומר". הוא השתקע לזמן קצר בכפר גלעדי ונטע עצי פרי. כמדריך פיק"א היה מומחה לנשירי הגליל העליון וטיפח את הידע על התפוח. עם חברו אלכסנדר זייד תכנן את החורשות שיפארו את בית הקברות, שהיה לימים לפנתיאון. הטמפרמנט ההולנדי שלו תבע ממנו סדר ושיטתיות, וכפר גלעדי של אז הייתה נתונה לחילופי מצב רוח של אנרכיה ומשימתיות. פער זה גרם לו לעבור למטולה, שבה נולדו ילדיו: יונתן, צבי (על שם צבי שץ חברו הטוב ובעלה של רבקה יצקך, שנרצח עם ברנר במאורעות תרפ"א), ניצה ויפדה.

ב-1923 נסע פרנץ להולנד. הוא וחברו הלל קהאן ליוו את המשלוח הראשון של הפרות ההולנדיות ארצה, אותן פרות שבפגישתן עם פרות דמשק יצרו את הגזע הישראלי. במסע זה נפגש פרנץ עם משפחתו לאחר 12 שנות ניתוק, ותיעד ביומנו את הרגשות שגאו בו.

פרנץ בשנות ה'20

שניים מבני החבורה בלבוש ערבי

רבקה יצקך